

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

УДК 799.3:796.012.3

ТРАДИЦІЙНА СТРІЛЬБА З ЛУКА ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЯПОНЦІВ

Богдан Виноградський¹, Михайло Островський¹

¹ Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна;
Ostrovsky.mkhl@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-04-03-10>

Анотація

Актуальність дослідження полягає у важливості японської національної (традиційної) стрільби з лука як форми рухової активності в житті японців, оскільки систематизованої інформації в українському сегменті в мережі «Інтернет» обмаль із цього напрямку. **Мета** – подати цілісний аналіз особливостей становлення та розвитку японської національної (традиційної) стрільби з лука. **Методи дослідження** – аналіз наукової та методичної літератури, теоретичний аналіз й узагальнення, системний аналіз та елементи історичних методів досліджень, зокрема методу періодизації, історико-порівняльного, історико-системного й історико-типологічного методів. **Результати дослідження.** Запропоновано хронологічну таблицю виникнення та розвитку японської національної стрільби з лука. Установлено, що стрільба з лука в житті японців мала й має особливе значення, зокрема як форма тренувань, спосіб розваг, символи в релігійних обрядах та дійствах, як спосіб фізичного й духовного вдосконалення людини, засіб рухової активності та спорту. У статті описано загальну будову японського традиційного лука *юмі*. Проаналізовано особливості традиційних видів стрільби з лука, а саме: *кюдоду*, *шихан мато*, *ябусаме*, *інуомоно*, *касатаке*. Охарактеризовано ті види стрільби, які практикують і тепер, зокрема в деяких японських державних школах, позакласних клубах із *кюдоду*, у традиційних школах *рюха*. Описано роботу міжнародних організацій *кюдоду*, завдяки яким уніфіковано загальні правила та проведення змагання різного рівня. **Висновки.** Стрільба з лука як форма рухової активності посідала й надалі посідає визначне місце у формуванні народних традицій японців. Установлено, що традиційна стрільба з лука (*кюдоду*) має широке використання у всіх сферах життєдіяльності японців як засіб формування тілесності та духовності людини, спорт, релігійні обряди, засоби для розваг тощо. Існує необхідність визначити перспективність використання *кюдоду* у світі та Україні.

Ключові слова: японці, форми рухової активності, традиційна стрільба з лука, *кюдоду*, *юмі*.

Bohdan Vynogradsky, Mykhailo Ostrovsky. Traditional Archery as a Specific Motor Activity Type of the Japanese. Topicality. The importance of Japanese national (traditional) archery as a type of motor activity in the Japanese lives is significantly relevant nowadays. However, there is a lack of systematic knowledge in this research field. **The Purpose of the Research** is to present a comprehensive analysis of the formation and development of Japanese national (traditional) archery. **The Research Methods.** Analysis of scientific and methodical literature, theoretical analysis and generalization, systematic analysis and some of historical research methods, in particular the periodization methods, historical-comparative, historical-systemic and historical-typological methods. **The Research Results.** A chronological table of the origin and development of Japanese national archery has been suggested. It has been determined a special significance of archery in the life of the Japanese, in particular as a form of training, a way of entertainment, symbols in religious rites and events, as a way of physical and spiritual development of a person, a means of motor activity and sport. The traditional Japanese bow, in particular the general yumi structure has been described. The traditional archery features of Kyudo, Shihan-Mato, Yabusame, Inuomono, Kasagake have been analyzed. These types of shooting have been characterized, which are still practiced at the present time, in particular in

some Japanese public schools, extracurricular kyudo clubs, and at traditional ryuhas. The activity of the international kyudo organizations, by which the general rules of various levels competitions were unified, has been described. **Conclusions.** Archery as a motor activity type plays an important role in the formation of Japanese folk traditions. It has been established that traditional archery (Kyudo) is widely used in Japanese life primarily as a means of shaping an individual's physicality and spirituality, sports, religious ceremonies, means of entertainment, etc. There is a need to determine the perspective of using Kyudo in the world and in Ukraine.

Key words: Japanese, types of motor activity, traditional archery, Kyudo, yumi.

Вступ. Усесвітня організація охорони здоров'я визначає, що рухова активність – це будь-які рухи тіла, які виконуються за рахунок роботи скелетних м'язів, при цьому витрачаючи енергію. До цього терміна також відносять усі види рухів, спрямованих на задоволення звичайних потреб людини. Прикладом можуть бути особиста гігієна, зусилля, затрачені на приготування їжі, подорож, а також навчальну й виробничу діяльність. Спеціально організована м'язова діяльність уключає різні форми занять фізичними вправами, [1].

Також деякі науковці стверджують, що рухова активність – це біологічно детермінований рівень виявлення рухових здібностей та рухових можливостей, обумовлений генотипними та фенотипними особливостями організму людини [2].

Стрільба з лука є однією з багатьох різноманітних форм рухової активності, за допомогою якої людина досягала таких цілей: гармонійний фізичний розвиток, добування їжі, військова справа, змагальна діяльність, ментальний розвиток, релігійні й традиційні аспекти рухової активності, зокрема за допомогою стрільби з лука.

Японія – країна, яка дуже відповідально зберігає національні традиції. Сучасні японці шанують культурні, духовні та традиційні надбання своїх предків. Це стосується всіх сфер життя – від одягу та їжі до морально-етичних аспектів (тобто поведінка, розмова тощо). Звісно, що і спортивна сфера життя японців не стала винятком.

У Японії існує велика кількість видів спорту, які користуються популярністю в місцевого населення. Умовно можна поділити їх на такі дві групи: види спорту, які прийшли із заходу (футбол, бейсбол, волейбол тощо), і традиційні види спорту, які розвивалися впродовж тривалого часу на території сучасної Японії та є її культурним здобутком (найвідоміші з них – *карате*, *кендо*, *кюдо*, *дзюдо*, *айкідо* тощо).

У японських школах та університетах існують так звані позакласні шкільні клуби, причому в багатьох навчальних закладах вони є обов'язковими. Умовно їх можна поділити на клуби культурно-інтелектуальні (співи, гра на музичних інструментах, фотографія тощо) і спортивні (*кендо*, *кюдо*, *сумо*, бейсбол тощо). Серед більшості видів спорту між шкільними клубами проводять змагання серед шкіл на різних рівнях – від районних та регіональних до всеяпонських (Національні літні шкільні ігри) [6].

Є дослідження філософсько-релігійних аспектів загальних бойових мистецтв Далекого Сходу, у яких згадуються різноманітні види стрільби з лука [3; 4].

У наукових роботах практично відсутні систематизовані відомості про японські традиційні види стрільби з лука й майже немає їх у працях вітчизняних дослідників, які займаються цією тематикою. Саме тому ця тема є актуальною та потребує глибокого вивчення.

Мета дослідження – визначити становлення стрільби з лука як виду рухової активності японців.

Методи дослідження – аналіз наукової й методичної літератури, теоретичний аналіз та узагальнення, системний аналіз й елементи історичних методів досліджень, зокрема методу періодизації, історико-порівняльного, історико-системного та історико-типологічного методів. Під час аналізу літературних джерел проаналізовано низку літературних джерел японською й англійською мовами з глибиною досліджень 100 років. За тематикою література охоплювала опис спортивно-оздоровчих процесів у японського суспільства, а також його культуру й традиції, пов'язані зі здоров'язберігальними технологіями та традиційними бойовими мистецтвами, поширеними Японії.

Завдання дослідження:

- 1) охарактеризувати традиційну стрільбу з лука як вид рухової активності в Японії;
- 2) визначити різновиди та форми японської традиційної стрільби з лука;
- 3) установити перспективи використання й розвитку сучасної традиційної стрільби з лука як засобу рухової активності японців.

Результати дослідження. Японія – країна з великою тривалістю та «здоровим» способом життя й вагомими надбаннями в здоров'язбережних засобах. Однією з причин такого позитивного показника є реформування та регулювання певних законів на національному рівні, які допомагають, контролюють, а іноді навіть зобов'язують людей вести активний спосіб життя [6]. Ще одна причина – усвідомлення необхідності духовного та фізичного розвитку задля досягання певних цілей (наприклад полювання в минулі часи) і гармонійного розвитку сьогодні. Серед засобів, які сприяють цьому, певне місце посідають народні традиції, де використовуються національні види рухової активності та спорту.

У Японії є багато національних видів рухової активності й спорту. Види спорту можна поділити на ті, що прийшли в країну із заходу – футбол, бейсбол тощо, та на історичні японські види спорту, такі як *кендо*, *сумо*, *кюдо* та інші. Японські традиційні національні види спорту почали формуватися ще на початку раннього феодалізму. Однак їхньою метою були не спортивні змагання, а підготовка й тренування військових. Тобто вони забезпечували різносторонню підготовку людини (фізичну, духовну, розумову складові частини). Бойові мистецтва також інколи використовувалися як засіб для розваг.

Загалом, у феодальній Японії було поняття *бугей дзюханпан* – дослівно «18 бойових мистецтв», якими обов'язково мав володіти самурай. До них належали такі, як *ніндзюцу*, *содзюцу*, *кендо*, *кюдо* та інші. У період Едо (1600–1868) *бугей* став не таким актуальним і став занепадати. Причиною змін була поява новітньої зброї й тактики, що, відповідно, зменшило важливість деяких бойових мистецтв на полі бою. Тому з 18 обов'язкових у школах бойових мистецтв почали надавати перевагу лише семи (володіння військовою стратегією та вогнепальною зброєю; *кендзюцу*, *содзюцу*, *джиу-джитсу*, *кюдзюцу* та *бадзюцу* – що й сформувало принцип *бусідо*, тобто шлях воїна). Із 1868 р. традиційні бойові мистецтва Японії майже зовсім перестали використовувати на полі бою, однак змогли зберегтися як культурне та традиційне надбання японців – *будо*, тобто шлях зброї. Водночас змінювалися назви. Наприклад, *кюдзюцу* (дослівно «мистецтво лука») стали частіше називати *кюдо* («шлях лука») [8]. Це може свідчити, що всі бойові мистецтва перетворилися із засобу для ведення військових дій на традиційну рухову активність, що передбачає й спортивну діяльність.

Поняття *будо* відоме не тільки кожному японцеві, але й багатьом людям у всьому світі. Для японців воно має неабияке значення, оскільки, окрім фізичного та духовного розвитку, містить і цілі пласти культурної й традиційної спадщини. Потрібно зауважити, що для японців традиційний лук і стріли є також символами в багатьох релігійних дійствах та обрядах, деякі з яких переросли в традиційні змагання й практикуються і в наші дні. Наприклад, релігійні обряди на фестивалях *ябусаме*, *тосія* та інші. Також на Новий рік японці запускають стріли зі свистками, гул котрих мав відлякувати злих духів. Більшість релігійних обрядів виникли під впливом синтоїзму, а самі дійства відбуваються біля або навіть у храмах синтоїстських богів. Найчастіше – біля храму бога війни *Хатімана*, котрого досить часто зображають із луком [8]. Із *юмі* також зображений перший імператор Японії Дзімму [9].

Кюдо – один з елементів *будо* та один із найвідоміших форм традиційної рухової активності японців, який не має аналогів у світі. Японці навіть поділяють стрільбу з лука на західну – *archery* – до неї відносять усі змагання й види стрільби з олімпійського лука – *йсокою*, та власну – *кюдо* – із використанням японського традиційного лука *вакою*.

Отже, традиційна стрільба з лука в Японії має багату історію та певну кількість її різновидів, але в усіх різновидах використовують традиційний японський лук. Традиційний лук характеризується тим, що для виготовлення його використовують лише природні органічні матеріали, такі як шкіра, дерево, бамбук, різна пряжа та ін. Також лук виготовляли, зазвичай, із суцільного шматка дерева. На відмінну від сучасних олімпійських луків, на традиційному луці відсутні всі допоміжні засоби (стабілізатори, плунжер, клікер і навіть приціл).

Відомі такі японські традиційні луки: *ханкю*, *екю*, *дайкю*, *адзуса-юмі*, *юмі*. Вони, як і всі традиційні луки, виготовлялися з природних матеріалів – дерева або бамбуку а також шкіри та прядива конопель. Зокрема, *юмі* – класичний традиційний японський лук. Характерна риса, яка відрізняє від європейського, полягає в тому, що він асиметричний, тобто руків'я ділить плечі лука не навпіл, а у співвідношенні один до двох. На думку науковців, використання такої форми полягає в тому, що таку зброю легше застосовувати верхи на коні, при цьому вона не втрачає свої переваги в пішому використанні [8]. Також під час використання цього лука характерне натягування тятиви за вухо, на

відміну від європейських луків, де тятиву має торкатися щоки, а рука дотягувала її до вуха. Розміри лука юмі коливаються від 170 см до 280 см.

Від моменту винаходу лука та стріл до сьогодення значення цієї зброї в житті людини суттєво змінювалося – від засобу для полювання до сучасних форм рухової активності, зокрема й спортивних змагань. Стрільба з лука в Японії виникла та застосовувалась активно ще в давні часи. Завдяки луку й стрілам японці отримали змогу ефективніше полювати та рибалити. Окрім того, лук також посідав вагоме місце у військово-прикладній справі [7].

Постійні військові дії, міжусобні війни та війни із загарбниками змушували вдосконалювати військові навички й уміння не лише професійних військових, а й простолюду. Так, постійна боротьба стала рушійною силою для створення таких на той момент військових мистецтв, а на сьогодні видів спорту, як *кендо*, *дзюдо*, *кюдо* тощо [8].

Японські воїни-самураї, на відміну від європейських лицарів, зовсім не цуралися використання лука на полі бою й не вважали його зброєю боягузів. Було очевидно, що бойове мистецтво використання лука *кюдзюцу* навіть мало більш вагоме значення за мистецтво володіння мечем.

Кюдзюцу (*кю* – лук, *дзюцу* – мистецтво), як і інші *дзюцу*, виникло у зв'язку з потребою мати велику кількість умілих лучників (кінець I тис. н.е.). Оскільки для ефективного використання лука була необхідність постійно готувати й удосконалювати навички застосування зброї, виникали школи та напрями бойових мистецтв – *рюха*. Зауважимо, що *рюха* могли викладати не лише бойові мистецтва, а й, наприклад, каліграфію чи мистецтво *ікебана* [8]. У японській мові слова *рю* та *рюха* є майже синонімами, ієрогліф *рю*, зазвичай, пишеться в кінці назви школи. Слово *рю* може трактуватися як стиль або потік. Назва могла бути прив'язана безпосередньо до імені японського божества або походити від імені засновника стилю [8]. Так з'являються перші установи для тренування – *додзьо*, причому в кожному напрямі є свої особливості підготовки навіть у виконанні одного й того самого прийому (наприклад постріл).

У період феодальної Японії з'являється велика кількість шкіл бойових мистецтв. Першим відомим стилем кюдзюцу був Хенмі-рю, також відомі такі *рю*: Такеда-рю та Огасавара-рю, які активно діють і сьогодні. Можна сказати, що деякі нові школи утворювалися у зв'язку з необхідністю підлаштовуватися до нових методів і тактик ведення війни (наприклад стрільба з лука верхи). Різні школи стрільби з лука, хоч і мають різні назви, певні відмінності та особливості, але й багато зі старих та чимось схожі між собою. Навіть якщо вони називаються *рю*, однак не є такими, як сучасні школи. У нинішньому курсі *кюдо* основними школами є Сон-рю, Синто-рю, Ніхон-рю, Касіма-рю, Тайші-рю, Бан-рю, Кі-рю, Сюго-рю, Такеда-рю, Хемі-рю, Хекі-рю, Ямато-рю та Огасавара-рю. Серед них – Хекі-рю, Ямато-рю, Огасавара-рю й Такеда-рю функціонують із раннього феодального періоду. Їх умовно можна поділити на школи стрільби з лука та традицій, які зосереджені на стародавніх практиках, і школи стрільби з лука, що повністю зосереджені на техніці стрільби. Можна стверджувати, що кюдзюцу є першим видом традиційної японської стрільби з лука, від якого почали утворюватися й розвиватися інші напрями.

Так постає система спеціальної підготовки лучників із використанням традиційного лука й народних (релігійних) обрядів.

Японські вчені визначили чотири періоди розвитку стрільби з лука у Японії до моменту появи тосії (урочистих релігійних змагань із традиційного лука): первісний, стародавній, ранній феодальний і пізній феодальний [7]. На нашу думку, саме такий хронологічний поділ обумовлений тим, що на початок XVII ст. вогнепальна зброя почала витісняти лук у військовій справі, однак стрільбу з лука стали більше застосовувати як форму змагання й релігійних обрядів. *Тосія* стало одним із перших змагань, які регулярно відбувались у храмі, що може свідчити про релігійність цього обряду та, мабуть, першими змаганнями (а не діями чи розвагами) у традиційній японській стрільбі з лука.

Первісний період – лук з'явився 9000 років тому. Це дає змогу почати відлік виникнення стрільби з лука у Японії. Лук і стріли використовували спочатку як знаряддя для полювання, а згодом – як зброю у воєнних діях. Учені припускають, що відбувалося це приблизно у III–I ст. до н.е. Доказом використання лука та стріл у полюванні на японському архіпелазі є гравірування на бронзовому дзвоні, створеному в період із I ст. до н.е. до I ст. н.е. [7].

Стародавній період – приблизно із середини III ст. н.е. лук та стріли почали застосовувати верхи. Також аристократи проводили перші змагання верхи – *дзярай*, які були одним зі способів аристократичних розваг. Також у цей період, окрім аристократичної стрільби з лука, *роюмі* було

багато інших придворних змагань і дійств, наприклад таких, як *норуюмі*, *ібахадзіме*, тангонокіся, так само і *дзярай* [7].

Ранній феодальний період (1192–1599) характеризується використанням лука в тодішніх постійних війнах. Як наслідок, постала необхідність підготовки та тренування лучників. Це сприяло тому, що лучництво стало одним із видів бойового мистецтва. У цей період виникло досить багато видів стрільби з лука, зокрема верхова: *ябусаме*, *інуомоно*, *касекате*. Також з'являлись і види, які використовувалися в пішому порядку, а саме: *момоте*, *марумоно* та *буся*. Цікаво, що серед усіх видів стрільби з лука лише змагання з *ябусаме* існують у наш час [7].

Пізній феодальний період (1600–1867) – стрільба з лука з низки причин утратила свою актуальність. Головною причиною стала поява новітньої західної зброї. Ефективність зразків рушниць продемонстрував у 1575 р. Ода Набунага в битві при Нагасіні, у котрій селяни без спеціальної підготовки здобули перемогу над регулярними військами, котрі проходили постійний вишкіл та удосконалювались у поводженні зі зброєю, у тому числі й із луком *юмі*. Інша причина занепаду лука була в тому, що в цей час міжусобні війни закінчились і настала епоха миру. Саме тому стрільбу з лука почали використовувати значно рідше і вже не як бойове мистецтво, а як спортивне бойове мистецтво, метою якого були фізичний та духовний розвиток і засіб для розваг. *Тосія* – один із прикладів зміни сфери використання лука в житті японців [7].

Найбільшого занепаду стрільба з лука у Японії зазнала в період ери Мейдзі (1868–1912). Основною причиною стало те, що Японія відкрилася для зовнішнього світу й почався так званий процес «Вестернізації» – приходу західної культури та її поширення на території всієї країни. Так стали занепадати всі традиційні бойові мистецтва, бо вважалося, що вони втратили свою актуальність.

Для збереження традицій деякі майстри почали відкривати приватні *додзьо* у своїх домівках для навчання мистецтва стрільби з лука всіх зацікавлених людей. Із часом *кюдо* стало відроджуватися та з'являтися навіть в інших країнах на інших материках. Тоді ж були засновані перші організації, такі як Всеяпонська студентська федерація *кюдо* (1930), а згодом і Всеяпонська федерація *кюдо* (1949). У 1934 р. уніфіковано правила *кюдо* [7]. У 2006 р. засновано Міжнародну федерацію *кюдо*. [9]

Окрім традиційних шкіл *рю*, є спортивні клуби у всіх видах навчальних закладів – від молодшої школи до ЗВО включно. Так, завдяки заступникові міністра освіти Японії Цуха, дозволено проводити в школах заняття з *кюдо*, а в 1967 – прийнято цілий курс *кюдо*, де традиційна стрільба з лука отримала статус шкільного спорту [6].

Проаналізувавши джерела, пропонуємо таку періодизацію японської традиційної стрільби з лука.

Таблиця 1

Хронологічна таблиця становлення японської традиційної стрільби з лука

Назва	Час	Особливості
1	2	3
Первісний	~9 тис. до н.е. – I до н.е.	Використання лука та стріл як засіб для здобування їжі під час полювання та рибальства. Перше використання як зброї у воєнних діях.
Стародавній	I ст. – 1192 р.	Використання як засобу полювання та рибальства, активне використання як зброї у військовій справі, застосування лука верхи на коні, перші змагання та засіб для розваги серед знаті.
Епоха розквіту (ранньофеодальний)	1192–1599 рр.	Широке використання у військовій справі, зародження нових видів стрільби з лука, започаткування великої кількості шкіл та напрямів, тренування, творення «філософії», характеристика як бойового мистецтва, використання в релігійних обрядах.
Період занепаду (пізньофеодальний)	1599–1867 рр.	Явище «вестернізація», витіснення лука як зброї новітніми західними зразками рушниць, використання лука в релігійних обрядах та дійствах, проведення деяких змагань. Утрата інтересу в місцевого населення.
Період збереження	1867–2000 рр.	Для популяризації використовувалася як предмет який уключали в навчальну програму в освітніх закладах Японії, уніфікування національних правил змагань, створення нових клубів і <i>додзьо</i> , створення нових національних та міжнародних організацій. Розвиток спортивної стрільби. Регулярне видання посібників та журналів.

1	2	3
Сучасний організаційно-структурований міжнародний спортивний рух	2000–досі	Створення у 2006 р. Міжнародної федерації <i>кюдо</i> . Вихід на міжнародну арену. Створення міжнародних організація розвитку <i>Кюдо</i> . Утворення нових клубів по всьому світу, сучасні змагання, проведення міжнародних змагань

Із хронологічної таблиці стає зрозуміло, що одним із найвідоміших серед традиційних видів стрільби з лука в Японії є *кюдо*. Це бойове мистецтво, що збереглося ще з часів самураїв й сприяє гармонійному духовному та фізичному розвитку людини. *Кюдо* може практикуватися як традиційний ритуал, як спортивна дисципліна і як бойове мистецтво для самореалізації з тренуванням правильності виконання техніки й краси виконання пострілу [9; 11].

Відомо, що міжнародна федерація *кюдо* заснована у 2006 р. До неї входять національні федерації *кюдо* 26 країн із різних частин світу: Японія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Італія, Португалія, Данія, США, Канада, Румунія, Швеція, Польща, Мексика, ПАР, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ісландія, Люксембург, Іспанія, Швейцарія, Норвегія, Литва, Нідерланди, Нова Зеландія та Росія [9]. Міжнародна федерація *кюдо* виконує такі функції:

- підтримання популяризації *кюдо* у світі;
- розвиток федерацій *кюдо* у світі;
- установа єдиних міжнародних правил змагань;
- організація міжнародних змагань із *кюдо*;
- організація семінарів;
- випуск журналів та бюлетенів;
- підтримка й проведення іспитів *шинса*.

Головний офіс розміщений у Токіо. Офіційна мова – англійська, однак особливістю є використання термінів японською мовою.

У 1980 р. створено Європейську федерацію *кюдо*. У її склад входять 23 країни: Австрія, Бельгія, Чехія, Хорватія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Угорщина, Ісландія, Італія, Литва, Латвія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Велика Британія, Швеція, Швейцарія та Росія [10].

Українську федерацію *кюдо* створено у 2011 р. [11].

Звертає на себе увагу *шихан мато* – стиль традиційної японської стрільби з лука, у якому постріл виконується сидячи на колінах. Ідея його започаткування полягала в навчанні селян застосовувати лук і стріли в разі необхідності для швидкого збільшення військового потенціалу армії. Проте, щоб вони не почали використовувати лук у повстаннях, їх навчали стрільби в сидячому положенні. У наш час також це поширений вид традиційної стрільби з лука, який найбільш відомий у префектурі Міядзакі (Японія) [13]. Також відомо про єдиний клуб за межами Японії, який розміщений у Мельбурні (Австралія) [12].

Стрільба з лука в Японії була й залишається однією з урочистих чистин *мацури*. *Мацури* – будь-які цивільні та релігійні обряди Японії. *Мацури* варіюються залежно від святині, божества або священної сили (*ками*), якій поклоняються, а також мети церемонії й часто виконують відповідно до давніх традицій. Сюди належить і стрільба з лука. Так, 13 січня проводять обряд *Мікеці-сіндзі* – ритуальну стрільбу з лука на честь походу імператриці Дзінгу. Походження цього обряду пов'язують із народним звичаєм відганяти злі сили, що загрожують майбутньому врожаю; з іншого боку, він пов'язаний зі звичаями військового стану [5].

Ябусаме – японська верхова традиційна стрільба з лука. Також форма військової молитви та релігійних дійств, які, зазвичай, виконують біля або у святині (храмах) [8]. Перші забіги відбувалися ще в VI ст. н.е. біля храму японського бога війни *Хатімана*. Тепер є невід'ємною частиною фестивалів – *мацури*. Найвідоміші дійства *ябусаме* відбуваються 16 вересня в місті Камакура біля храму Цуругаока Хатімангу та 3 листопада в Токіо біля храму Мейдзі [8].

Прийнято вважати, що *ябусаме* розроблене як спосіб розважати величезну кількість богів японського пантеону. Японці вірять, що таким чином боги будуть більш милосердні до людей та

допоможуть у процвітанні земель і благословлять поля на добрий урожай. Такі дійства отримали популярність на заході завдяки кінострічкам. Наразі трактується більше як ритуал, ніж вид спорту. Суть дійства – вразити три мішені (дерев'яні дощечки), зазвичай, тупими стрілами, які, потрапляючи в ціль, спричиняють голосний звук. Постріл виконують галопом, причому вершник керує конем лише за допомогою колін. Дистанція забігу – 255 метрів [8].

Наступним видом є *касагаке* – один із різновидів японської кінної стрільби з лука. Основна характерна риса – лучник виконує постріл на ходу, тобто не зупиняючи коня [8]. Існує дуже багато підвидів *касагаке*, різниця в них залежить від призначення події (спортивне змагання, релігійний ритуал або звичайна розвага), тому, відповідно, і мішені різні (можуть бути дерев'яні круглі, можуть бути віяла або навіть різні капелюхи). *Ябусаме* було і є частиною офіційних церемоній, а *касагаке* розвивалося як гра або практика бойових мистецтв та демонстрували передусім технічні елементи кінної стрільби з лука.

Інуомоно – середньовічний японський вид кінної стрільби. Найбільшою популярністю користувався у військового класу [8]. У ньому використовували собак як мішені. Їх випускали в круглий вольєр діаметром приблизно 15 м, і кінні лучники намагалися влучити в них на ходу. Спершу це була військова навчальна вправа, однак вона набула популярності серед знаті. Таким чином, інуомоно почали використовувати для того, щоб розважитися. Із приходом будиських шаманів до Японії *інуомоно* стало викликати критику й невдоволення, а людей, які практикували цей вид стрільби, засуджували, оскільки вважалося, що стрільба по живих тваринах – досить жорстка діяльність. Тому, замість собак, почали використовувати звичайні кедрові дошки, а з часом інуомоно відійшло в минуле [8].

Дискусія. Проаналізувавши різноманітні джерела, можемо стверджувати, що японська традиційна стрільба з лука постала з декількох її форм та видів. До найбільш відомих видів можна віднести такі, як *шихан мато*, *кюдо*, *ябусаме*, *касагаке* та *інуомоно*. На жаль, деякі з них сьогодні не практикують, однак більшість із них, а саме: *кюдо*, *ябусаме*, *шихан мато* – існують і в наш час. *Марумоно*, *буся*, *момоте*, *норуюмі*, *роюмі*, *дзярай*, *ібахадзіма*, *тангонокіша* – швидше форми традиційної японської стрільби з лука, які проводили як обряди або показові виступи на фестивалях, засіб розваг в аристократів, засіб у релігійних дійствах і вірогідно мають форму змагальності.

Також ми виявили, що традиційні види стрільби з лука поділяються за способом застосування – верхи на коні (*кюбадзюцу*) та в пішому порядку (*кюдзюцу*). Перша група – *ябусаме*, *інуомоно*, *касагаке*, друга – *кюдо*, *шихан мато* [8; 9].

Ці стилі мають велике практичне значення сьогодні – тисячі людей займаються цими видами стрільби в різних куточках світу.

Висновки: Аналіз джерел дає підстави для ствердження, що стрільба з лука як рухова активність займала визначне місце у формуванні народних традицій японців. Також встановлено, що традиційна стрільба з лука має широке використання у таких сферах життєдіяльності японців, як рухова активність, спорт, релігійні обряди, засоби для розваг, тощо.

Виявлено, що існує декілька видів традиційної японської стрільби з лука та велика кількість її форм. Окрім загальновідомих видів *кюдо* та *ябусаме*, ми виокремили також ті, які згадуються дуже рідко – *касагаке*, *шихан мато*, та *інуомоно*. Підкреслено, що використання лука та стріл набули традиційності та посіло важливе місце у формуванні релігійності населення Японії. Сформовано хронологічну таблицю становлення традиційної японської стрільби з лука від винаходу лука та стріл і по сьогодні.

З'ясовано, що більшість традиційних видів японської стрільби з лука функціонують і сьогодні. Засновано міжнародні організації *кюдо*, клуби з традиційної стрільби з лука функціонують не тільки в Японії, але й по всьому світу. Також проводяться міжнародні змагання різного рівня. Стрільбу викладають у традиційних школах *рюха*, які були засновані ще в період феодальної Японії. Окрім традиційних шкіл, стрільбу з лука викладають в деяких позашкільних клубах японських шкіл.

Джерела та література

1. Physical activity. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity> (дата звернення 13.10.2022).
2. Согоконь О. А., Донець О. В. Словник основних термінів з фізичної культури. Полтава, 2020. 57 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2.pdf> (дата звернення: 10.10.2022).

3. Саєнко В. Г. Удосконалення людини за системами східних єдиноборств: монографія. Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. 440 с.
4. Тягур Р. С. та ін. Фізична культура і спорт у античному Китаї, Японії і Кореї. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2021, № 9. С. 205–216. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2021.9.28>
5. Капранов С. В. Храм Сумійосі-тайся та японська культура. *Східний світ*. 2001. № 1. С. 121–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2001_1_14 (дата звернення 12.12.2017).
6. Голос Г. Досвід шкільного виховання в розрізі японської моделі. *Молодий вчений*. 2019, 1 (65). С. 43–50. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-11>
7. Honma S. A traditional Japanese sport with modern character: in application Guttman's Model to 'Toshiya'. *Bulletin of the institute of physical education*. 1991. Vol.31, N.1, P. 39–46. URL: http://koara.lib.keio.ac.jp/xoonips/modules/xoonips/detail.php?koara_id=AN00135710-00310001-0039 (дата звернення 01.09.2022).
8. Japan: An Illustrated Encyclopedia Kodansha. Tokyo; New York, N.Y., 1993. ISBN-10 : X406205938, ISBN-13 : 978-4062059381
9. About kyudo. URL: <https://www.ikyf.org/history.html> (дата звернення 22.09.2022).
10. European kyudo federation. URL: <http://www.ekf-kyudo.org/members.html> (дата звернення 22.09.2022).
11. Про кюдо. Федерація кюдо України. URL: <http://www.kyudo.org.ua/kyudo.php> (дата звернення 22.09.2022).
12. Starmail. Archery club on target. URL: <https://mountainviews.mailcommunity.com.au/mail/2013-07-09/archery-club-on-target/> (дата звернення 30.09.2022).
13. Blackwell, A. Shihan Mato. *Journal of the South Carolina Kyudo Renmei*. Sun, 2012. Vol. 2, Is 1 URL: <https://www.esdf.org/archery-library-overview> (дата звернення 01.09.2022).

References

1. Physical activity. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity> (in English).
2. Sohokon, O. A., Donets O. V. (2020). Slovník osnovnykh terminiv z fizychnoy kul'tury [Dictionary of Basic Terms in Physical Culture]. Poltava, 57 (in Ukrainian).
3. Saienko, V. H. (2011). Udoskonalennya lyudyny za systemamy skhidnykh yedynoborstv: monohrafiya [Human Improvement According to the Systems of Eastern Martial Arts: monograph]. Luhansk: SPD Reznikov V. S., 440 (in Ukrainian).
4. Tiahur, R. S. та ін. (2021). Fizychna kul'tura i sport u antychnomu Kytayi, Yaponiyi i Koreyi [Physical Culture and Sports in Ancient China, Japan and Korea]. *Reabilitatsiyni ta fizkul'turno-rekreatsiyni aspekty rozvytku lyudyny – Rehabilitation and Physical Culture and Recreational Aspects of Human Development*, 9, 205–216. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2021.9.28> (in Ukrainian).
5. Kapranov, S. V. (2001). Khram Sumiyosi-taysya ta yapons'ka kul'tura [Sumiyoshi-taisya Temple and Japanese Culture]. *Skhidnyy Svit – Eastern World*, 1, 121–136 (in Ukrainian).
6. Holos, H. (2019). Dosvid shkil'noho vykhovannya v rozrizi yapons'koyi modeli [Experience of school education according to the Japanese model]. *Molodyy vchenyy – A Young Researcher*, 1 (65), 43–50. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-11> (in Ukrainian).
7. Honma, S. (1991). A traditional Japanese sport with modern character: in application Guttman's Model to «Toshiya». *Bulletin of the Pstitute of Physical Education*, vol. 31, 1, 39–46 (in English).
8. Kodansha, (1993). Japan: An Illustrated Encyclopedia Kodansha. Tokyo, New York, N.Y. (in English).
9. About Kyudo. URL: <https://www.ikyf.org/history.html> (in English).
10. European Kyudo Federation. URL: <http://www.ekf-kyudo.org/members.html> (in English).
11. Pro kyudo. Federatsiya kyudo Ukrayiny [About Kyudo. Kyudo Federation of Ukraine]. URL: <http://www.kyudo.org.ua/kyudo.php> (in Ukrainian).
12. *Archery Club on Target*. Mountain Views Star Mail. URL: <https://mountainviews.mailcommunity.com.au/mail/2013-07-09/archery-club-on-target> (in English).
13. Blackwell, A. (2012). Shihan Mato. *Journal of the South Calorina Kyudo Renmei*, vol. 2, iss. 1 (in English).

Стаття надійшла до редакції 05.12.2022 р.